

Kirjat

Sotalapsien kertomaa

Ann Maj Danielsen: Att inte höra till. Ett finskt krigsbarn berättar. B. Wahlströms. Falkenberg 2000.

Sinikka Vesterberg: Skymt av livet. Seaview Press. South Australia 1999.

Irmeli Sandman Lilius; Heddi Böckman: Hand i hand. Schildts. Jyväskylä 1997.

Irmeli Sandman Lilius: Sagor från Främlingsgatan. Gumnerus Printing. Jyväskylä 1999.

Niistä noin 70 000:sta lapsesta, jotka lähetettiin Ruotsiin turvaan Suomen sotien ajaksi on moni julkaissut autobiografiansa. Tarkaseltavanani on neljä omaelämäkerrallista teosta.

• **Ann Maj Danielsen** keskittyy kirjassaan ”Att inte höra till. Ett finskt krigsbarn berättar” paluuseen Ruotsista Suomeen ja sodanjälkeisen Suomen ankaran elämän kuvaukseen. Danielsenin kuvaus ei ole sidoksissa kronologiseen kerrontaan, vaan se tähdentää, kuten usein naisten kirjoittamille autobiografioille on tyypillistä, ainoastaan traumaattisien tapahtumien työstämistä.

Useiden vuosien ajan torjutut muistikuvat aktivoituvat vasta isän hautajaisten yhteydessä ja palaavat siitä junamatkaan, jolloin kertojainä Anna ja hänen sisarensa Elin lähetettiin takaisin ruotsalaisesta kasvatuskodista biologisten vanhempinsa luokse

sodan runtelemaan Suomeen 1946. Ruokatavaroista oli puute, elämisen ehdot olivat ankarat. Kaiken materiaalisien puutteen ohella Annan ja Elinin perhe joutui elämään sodassa psyykkisesti vaurioituneen isän mielettömän tyranniuden alaisena. Danielsen kuvaa taidokkaasti metonymisten assosiaatioiden pienen lapsen kykyä oppia aavistamaan sairaan isänsä mielenlaadun ailahteluja, pienen lapsen oikeudentuntoista uhmaa ja viimein itsensä syyllistämistä, turvattomuutta ja lapsen vähittäistä luottamuksen menettämistä. Silti tarinassa ei syyllistettä ketään eikä esitetä marttyyriutta, vaan siinä pystytään muuntaamaan traagiset kokemukset taiteeksi. Keskeisenä kielikuvana on kouluajan onntto käärmeensilmäkatse, joka toistuu sairaan isän silmistä:

En gång i skolan hade vi haft besök av en man som förevisade en krokodil och några ormar... En av ormarna hade rest på huvudet och jag hade mött ormens blick. Den fasa jag då kände skulle jag aldrig glömma. Mannen som nys kommit in i kupén hade samma glasartade tomma livlösa blick som ormen hade haft... Den här mannen fick inte vara vår far. Fick inte, fick inte! Ingen med såna ögon fick vara min och Elins far. Jag förstod inte hur jag kunde vara så säker, men jag visste att det var han. På något underligt sätt kände jag igen honom. Jag ville skrika: nej, nej, nej, vår far fick inte, fick inte se ut så här! Vår far skulle le emot oss med snälla ögon och tala om hur mycket han längtat efter oss och hur glad han var att vi äntligen kommit.

Kuten edeltäjänsä Erving-Odelberg, yhdistää Danielsenkin kuvauksensa tämän päivän sotaa käyvien maiden lasten kohtaloon ja kysyy, eikö ihmiskunta ole oppinut mitään aikaisemmista kokemuksista!

• **Sinikka Vesterbergin** ”Skymt av livet” on jatkoa Sirkan tarinaan ”En gång krigsbarn”, josta on tänä vuonna julkaistu suomennos otsakkeella ”Kaksi kotimaata”. Skymt av livet ei käsittele varsinaisesti sotalapsiteemaa, mutta Ruotsiin adoptoidun suomalais-sotalapsen kohtalo on silti voimakkaasti taustalla, mikä vaikuttaa valintoihin Sirkan elämän varrella. Vaikka Sirkka oli adoptoitu ruotsalaiseen perheeseen, säilyi suomen kansalaisuus, mikä esti pääsemästä tiettyihin ammatteihin ja mikä myös muistutti erilaisuudesta, muukalaistaustasta.

Sirkka tietää aivan liian vähän sukujuuristaan. Hän valitsee mielisairaanhoidajan uran saadakseen selville jotain isoäitinsä psyykkisestä sairaudesta, josta on kuullut kerrottavan. Hoitolassa syntyy vahva sidos suomalaistaustaiseen työtoveriin Maijaan. Läheinen ystävyys Maijan perheeseen nostattaa Sirkan vaikean moraalisen kysymyksen eteen. Sotalapsen herkistynein intuitioin Sirkka näkee nopeasti ystävättärensä avioliiton elämänvalheen; miehen kaksinaismoraalin ja ystävättärensä haluttomuuden nähdä asioita kriittisessä valossa. Sirkka kamppailee moraalisen kysymyksen parissa, kertoako Maijalle miehen uskottomuudesta vai pysyäkö vaiti, jottei loukkaisi ystävättärtään. Kumpi reaktio on lojallisuutta, oikeaa ystävyyttä? Sirk-

ka viivyyttää ratkaisuaan viime tinkaun, kunnes tapahtumat saavat traagisen käänteen.

Kirja on taidokas kuvaus patriarkaalisesta vallan otteesta ja sen seurauksena naisen elämän kutistumisesta. Se on myös huutava kuvaus patriarkaalisesta genealogian puuttumisesta ja lisäksi vielä kansallisen henkisen perinnön menettämisestä sotalapseuden myötä eli Vesterbergin sanoin se on kuvaus ”jonkinlaisesta henkisestä polttohautauksesta”. Ruotsiin adoptoitujen suomalaislasten tarinat ovat usein surumielisiä. Yhteistä heidän tarinoilleen on synnyinmaan emotionaalisten sidoksien hapuilu. Jotain siitä saadaan joskus kiinni suomalaisesta musiikista, joskus luonnosta tai samantaustaisten yhteenkuuluvuudesta. Heillä on kuitenkin niin vähän aineksia positiivisen identiteettinsä rakentamiseen, sillä he ovat kasvaneet ruotsalaisen majoriteetin usein negatiivisten suomalaisuuteen kohdistuvien etnofaulismien saatteessa. Vesterbergin teoksissa kuuluu tämä pohjavire, joka on muunnettu taiteeksi.

• Sisarukset **Irmeli Sandman Lilius** ja **Heddi Böckman** ovat kirjoittaneet yhteisen autobiografiansa, yli 600 sivuisen teoksen joka lähentelee sukututkimuksen historiaa ja on varmaankin kiintoisaa ennemminkin suvulle kuin kirjallisuudesta kiinnostuneille. Otsikko ”Hand i hand” kertoo sisarusien Heddin ja Irmelin läheisestä ystävyystyöstä koko elämänsä ajan. Pitkän sukuselvityksen ohella on kirjassa runsaasti sukupuun- ja karttapiirroksia. Sisarukset lähetettiin serkkujensa kanssa

Ruotsiin 1942. Koska sisarukset saivat asua yhdessä ja muiden soittaa paossa olevien lasten parissa ja lisäksi puhua omaa äidinkieltään, kokivat sisarukset puolisen vuotta kestäneen sotapaon ainoastaan avanneen ikkunoita maailmaan ja uusiin kontakteihin. Useimpien kirjassa mainittujen sotolasten kokemukset, olivatpa ne sitten positiivisia tai negatiivisia, vaikuttivat ratkaisevasti jokaisen sotolapsen elämään. Kiintoisaa kirjassa on kahden eri henkilön kertojaperspektiivi kuin tositteena, jottei täysin objektiivista dokumenttia ole, on vain eri subjektiivisia tulkintoja.

• **Irmeli Sandman Liliuksen** ”Sagor från Främlingsgatan” on autobiografian ”Hand i hand” jatkoa satukerronnan vapauttavissa merkeissä. Henkilöt ja tapahtumapaikat ovat samat, mutta kerronta liikkuu toden ja sadun rajamailla. Toisinaan saavutetaan kosminen yhteys tähtien vapaassa leikissä, toisinaan taas seurataan vaahteranlehdellä liikkuvaa keijukaismaista olentoa. Maaplaneetallamme hevoset valittavat sodan kauhuja: ”tuonnempana, kun sota on loppuunpalanut itsestään, tulee paremmat ajat hevosille tässä maassa”. Sanoma on sama ja yhtäläillä vaikuttava; useimmat ihmiset haluaisivat sodan loppuvan. I. S. Lilius on keksinyt satukirjallisuuden oivalliseksi rauhanjulistuslajiksi; pienempien, heikompien; lasten ja eläinten näkökulmasta aikuisten aiheuttamat sodan kauhut näyttävät todella tyhmyydeltä. ”Sodan olisi loputtava, jotta hevoset saisivat leikkiä, hevosilla on liian raskasta”.

Irene Virtala

Suomalaiset Ruotsissa -kirja hyvin ajoittunut esitys

Korkiasaari, Jouni; Tarkiainen, Kari: Suomalaiset Ruotsissa. Siirtolaisuusinstituutti, Suomen siirtolaisuuden historia, osa 3. Turku 2000. 546 s.

Suomalaisia on asunut Ruotsissa useita satoja vuosia ja suomi on ollut yksi historiallisista kielistä Ruotsissa. Ruotsissa asuu Valtion tilastollisen keskuustoimiston (SCB) mukaan noin 450 000 ensimmäisen ja toisen polven ruotsinsuomalaista, joiden juuret ovat Suomessa. Heistä arvellaan (mitään varmaa tilastoa ei ole saatavissa) olevan 250 000–300 000 suomenkieltä puhuvaa. Nyt Siirtolaisuusinstituutin Suomen Siirtolaisuuden Historia -sarjassa neljäntenä osana ilmestynyt kirja ”Suomalaiset Ruotsissa” on merkittävä teos suomalaisille, ruotsinsuomalaisille ja ruotsalaisille. Uskallan väittää, että melkein jokaisella suomalaisella on sukulainen tai tuttu Ruotsissa, joten heillä pitäisi olla kiinnostusta lukea kirja. Luulisi myös, että ruotsinsuomalaisten pitäisi olla

kiinnostuneita omasta historiastaan, joka nyt ensi kertaa on yhtenäisenä kirjana. Ja vielä kun teos saadaan käännettyksi ruotsin kielelle, se on hyvä lähde ruotsalaisille, jotka haluavat tuntea oman maansa historiaa, sillä suomalaisten historia on osa Ruotsinkin historiaa. Sen julkistaminen ajoittuu hyvin, sillä ruotsinsuomalaiset ovat kokeneet suuria historiallisia mullistuksia vähemmistöaseman saamisen myötä. Tämä on vielä kerinnyt mukaan kirjaan.

Kirjan kirjoittajat Jouni Korkiasaari ja Kari Tarkiainen ovat tunnettuja ja arvostettuja tutkijoita. Sen huomaa myös tuloksesta. Kirjan ensimmäisen osan ”Suomalaiset Ruotsissa keskiajalta 1930-luvulle” on kirjoittanut tätä nykyä Suomen Kansallisarkiston pääjohtajana toimiva Kari Tarkiainen, ja se perustuu pitkälti hänen jo Ruotsissa olon aikana kirjoittamaansa ”Finnarna i Sverige”-kirjaan. Tarkiainen tekee huolellista työtä, ja jälleen kerran oli ilo lukea ruotsinsuomalaista juurista Värmlannissa ja muualla. On hämmästyttävää, miten paljon Kari Tarkiainen on löytänyt lähteitä, joihin hän kirjoituksensa perustaa. Hän hyödyntää lähteen­sä lukijalle ansiokkaalla tavalla. Teksti kertoo mielenkiintoisesti kuvien ja tilastojen avulla suomalaisillekin tuntematonta historiaa. Ruotsin kansankodin rakentamisessa suomalaiset ovat olleet mukana jo paljon aikaisemmin kuin käsitettä edes tunnettiin. Esi­isämme ovat raivaajina ja raatajina tehneet Ruotsissa suurtyön.

Kirjan toisessa osassa ”Suomalaiset Ruotsissa 1940-luvulta 2000-luvulle” Jouni Korkiasaarella on ollut mahdollisuus käyt-

tää eläviä lähteitä eli hän on haastatellut henkilöitä, jotka ovat olleet mukana jo tällä kaudella. Näin kirjassa on autenttista materiaalia ajankohdasta, jolloin Suomi menetti satojatuhansia kansalaisia Ruotsiin. 1960- ja 1970-lukujen taite on Suomen maastamuuttoliikkeessä merkittävä. Jouni Korkiasaari kirjoittaa myös kiinnostavasti. Mukanaolleen voin tunnistaa tapahtumat ja asiat ja elää ne uudelleen. Kuvamateriaali on runsas ja faktaruutuja käytetään elävöittämään kerrontaa.

Vaikka Jouni Korkiasaari onkin tehnyt perusteellista työtä, niin joitakin puutteita kirjassa on. Vieläkin arkaluontoinen on Ruotsinsuomalaisten Keskusliiton (RSKL) puheenjohtaja Osmo Hormian ero vuonna 1976. Siitä on olemassa useitakin versioita riippuen kertojasta. Koska elossa on henkilöitä, joita asia koskee läheltä, on hyväkin, että kirjassa asiasta on kerrottu neutraalisti.

Ruotsinsuomalaisten Kielilautakunta on lautakunnan toimintaan vaikuttaneiden kohdalta jäänyt vajaaksi. Muitakin ruotsinsuomalaisia vaikuttajia puuttuu. Heistä on mainittava RSKL:n 1. varapuheenjohtaja, edesmennyt Aarre Pulkkinen, jonka työ erityisesti aikuiskoulutuksessa sekä yhteyksien luomisessa Eestiin ja Itä-Karjalaan oli uraauurtava. Pitkäaikainen Ruotsinsuomalaiset Eläkeläiset -järjestön (RSE) puheenjohtaja Aarre Lehtinen on unohtunut myös pois. Muutamia eri puolueiden suomalaispolitiikkoja olisi voinut myös mainita. Laila Väisänen oli aikoinaan aktiivi keskustapuolueessa ja Markku Peura Työväenpuolue kommunisteissa (APK). Ruotsinsuomalais-

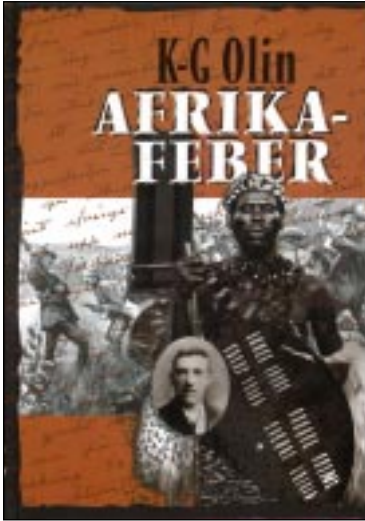
ten Näkövammaisten Liiton toiminta on alusta alkaen ollut aktiivista. Se on unohtunut pois kirjasta. Nämä ovat kuitenkin pieniä puutteita, jotka eivät mitenkään kirjan laatua tai arvoa alenna.

Vielä pari positiivista kommenttia: Kirjan lähdeluettelo ja henkilöhakemisto ovat erinomaisen kattavia. Jouni Korkiasaari spekuloi kirjan loppupuolella kysymyksellä, miten käy ruotsinsuomalaisuuden uudella vuositu­hannella. Hän tekee vertailua, vaikka varovasti, amerikansuomalaisiin. Hän toteaa amerikansuomalaisuuden elävän melko vahvana, mutta monessa suhteessa valtakulttuuriin sulautuneena. Erilaista suomalaisuudesta lähtevää yhteistoimintaa on edelleen melko runsaasti, mutta asteittaista kuitumista siinä tapahtuu koko ajan. Jälkipolvia suomalaisuus kiinnostaa usein vain sukututkimuksessa. Korkiasaari kysyy: ”Onko tämä ruotsinsuomalaisuuden kohtalo?” Ja vastaa ”kyllä” ja ”ei”. Hän toteaa, että ruotsinsuomalaisuudella on paremmat edellytykset kuin amerikansuomalaisuudella. Niihin kuuluvat esimerkiksi läheinen yhteys Suomeen. Muita edellytyksiä luo päivittäin tiedotusvälineiden kautta saatava informaatio Suomesta. Lisäksi ruotsalainen yhteiskunta on kulttuuriltaan hyvin samanlainen kuin suomalainen. Myös Ruotsin monikulttuurisuuden tukeminen mainitaan yhtenä edellytyksenä.

Korkiasaari toteaa, että pienillä paikkakunnilla seuratoiminta laakastuu ja lopahtaa kokonaan ensimmäisen poven jäädessä syrjään. Mutta: ”Uuden vuosituhan­nen alkajaisiksi ruotsinsuomalaiset ovat vähemmistölain myötä

saaneet uutta uskoa ja optimismia ruotsinsuomalaisuuden säilyttämiseen.” Tuon ajatuksen allekirjoitan mielelläni. Ja uskon myös siihen.

Matti J. Korhonen

K-G Olin: Afrikafeber. Ab Olimex Oy, Jakobstad 2000. 279 s.

Afrikafeber – Afrikan-kuume oli ruotsinkielisellä Pohjanmaalla 1890-luvun puolivälissä käytetty ilmaus kuvaamaan sikäläistä Afrikka-innostusta, mikä nosti Etelä-Afrikan kilpailemaan siirtolaisuuden kohdealueena perinteisen Pohjois-Amerikan rinnalle. Ilimiön keskeisimmällä vaikutusalueella väitettiin tällöin jopa suurellesiti koko alueen siirtolaisuuden suunnan olevan muuttumassa Amerikasta Etelä-Afrikkaan. Johannesburgin korkean palkkatasen vauhdittama Etelä-Afrikan siirtolaisuus saavutti Suomen osalta huippunsa vuonna 1895, laski buurisodan alkuun mennessä murto-osaan aiemmasta koekukseen buurisodan päättymisen

jälkeen vielä lyhyen, joskin aiempaa matalamman huipun. Mistään varsinaisesta Afrikan-kuumeesta ei tämän Etelä-Afrikkaa ennen ensimmäistä maailmansotaa noin puolellatoista tuhannella suomalaisella kansoittaneen muuttoliikkeen kohdalla voi vuoden 1895 jälkeen kuitenkaan puhua. Muihin Afrikan osiin suuntautuneen muuton tapauksessa ilmauksella ei ole arvoa tänäkään vertaa.

Tässä mielessä K-G Olinin teos Afrikafeber on nimensä puolesta harhaanjohtava, sillä varsinainen Afrikan-kuume, vuoden 1895 Pohjanmaan ruotsinkielisen väen muutto Etelä-Afrikkaan jää teoksessa taustoineen ja seuraamuksineen varsin vähälle. Olinin teoksen tapahtumat liikkuvat 1770-luvulta 1930-luvulle asti ulottuvalla ajanjaksolla. Suurin yksittäinen aihekokonaisuus on suomalaisten osallistuminen buurisotaan sekä tätä seurannut sotavankeus St. Helenan saarella. Voi myös kysyä, kuinka perusteltua esimerkiksi kokkolalaisen Henrik Jakob Wikarin tarinan liittäminen teokseen ylipäättään on. Kapmaassa Hollannin Itä-Intian kauppakomppanian virkailijana 1770-luvulla vaikuttanut Wikar jää täysin eri aikakauteen sijoittuvana varsin irralliseksi hahmoksi. Muihin teoksen suomalaisiin häntä yhdistää vain kansallisuus.

Vaikka en pidäkään Olinin teoksen nimeä kovin onnistuneena yhteisenä nimittäjänä kirjan sisällölle, en ole yhtä kriittinen teoksen sisällöllisen annin suhteen. Päinvastoin, K-G Olin on kirjoittanut erinomaisen teoksen, joka tarjoaa valaisevan episodikokoelman suomalaisten vaiheista eteläisessä Afrikassa. Olinin

teoksen lajityypin määrittely ei tosin ole aivan ongelmatonta, sillä teos ei ole tutkimus, eikä pyri sitä olemaankaan. Pikemminkin voisi puhua eräänlaisesta historiallisesta dokumentista. Olin ei yritä tulkita historiaa, vaan välittää sitä lähdehenkilöittensä kautta. Tähän sisältyy myös Olinin teoksen suurin anti ja sen merkittävin arvo.

Vaikka Olinin teos ei olekaan tutkimus, en halua silti jättää kommentoimatta muutamaa yksityiskohtaa, joiden verifiointi jää lähdeviitteistön puuttuessa arvoitukseksi. Henrik Jakob Wikarin Kapmaahan vuonna 1773 päättymisestä kirjoittaessaan Olin esittää olettamuksen, että mahdollisesti Wikar olisi lähetetty Amsterdamiin edistämään Kokkolan kauppaintressejä, ja että Wikarin Amsterdamista Kapmaahan lähettäminen olisi ollut hänelle jonkinlainen rangaistus. Kumpikin oletamus jää perusteluja vaille. Koska Wikaria pidettiin eteläafrikkalaisissa lähteissä pitkään göteborgilaisena, on todennäköisempää, että hänen Hollannin Itä-Intian kauppakomppanian palvelukseen päättymisellään oli jokin yhteys Göteborgin kanssa. En myöskään uskoisi olettamukseen, että Wikarin Afrikan-matka olisi ollut hänelle rangaistus. Hollannin Itä-Intian kauppakomppanian virkamiehet palvelivat sopimus kautensa siellä, minne yhtiö heidät lähetti, myös Afrikassa. Ei Kapmaa ollut mikään myöhemmän Australian kaltainen rangaistussiirtola, vaan siirtokunta muiden siirtokuntien joukossa.

Buurisodan rintamalinjojen muodostumisesta kirjoittaessaan Olin toteaa suurimman osan sotaan

osallistuneista skandinaaveista ja suomalaisista liittyneen buurien riveihin. Suomalaisten osalta tämä pitää kyllä paikkansa, skandinaavien osalta sitä vastoin ei. Kapmaahan ja Nataliin suomalaisia monin verroin lukuisimpina juurtuneiden skandinaavien tie vei kyllä buurijoukkoja useammin brittien riveihin. Kirkkaimmat kunnian laakerinsa kaikki pohjoismaalaiset tosin saavuttivat buurien joukoissa myös Olinin hyvin esille tuomassa Magersfonteihin taistelussa joulukuussa 1899.

Olin näkee myös turhaa vaivaa todistellessaan em. taistelussa kunnostautuneen pohjoismaisen

joukko-osaston päällikön Johan Flygaren olleen Natalin ruotsalaista syntyperää, eikä kotoisin ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, kuten buurisodan aikoihin Suomessa virheellisesti väitettiin. Todistelu on tarpeetonta, sillä kukaan tutkija ei ole Flygaresta koskaan muuta esittänytkään. Hänen ruotsalainen taustansa on ollut aina hyvin dokumentoitu, kuten Olin itsekin myöntää.

K-G Olin on tehnyt todellisen kulttuurityön kerätessään samoihin kansiin suomalaisten vaiheista eteläisessä Afrikassa eri lähteistä julkaistun materiaalin. Paitsi suomalaista ja muuta pohjoismaa-

laista lähdeaineistoa, Olin on taivoittanut teokseensa jonkin verran myös Etelä-Afrikasta löytyvää materiaalia. Kirjallisena esityksenä Olinin teos on erinomainen. Olin hallitsee oman lajityyppinsä historiallisen kerronnan, hän pystyy rakentamaan lähdehenkilöitensä teksteistä hyvin nautittavan lukupaketin. Erityisen kiitoksen ansaitsee myös teoksen historiallisesti arvokas kuvitus. Uskon, että sen kokoaminen ei ole ollut mikään helppo tehtävä.

Eero Kuparinen

Trends in International Migration. Continuous Reporting System on Migration. SOPEMI Annual Report, 2000 Edition. OECD Paris 2001, 376 p. ISBN 92-64-18612-3

The book presents an analysis of recent trends in migration movements and policies in OECD countries as well as in certain non-member countries. It includes a detailed description of the flows, the different channels of immigration and the nationalities of the migrants concerned. It highlights the contribution of immigration to increases in the total population and the labour force and describes the changes that have taken place in the sectoral distribution of foreign workers. It shows that immigration cannot by itself modify the demographic profile and resolve the problem of population ageing though it may moderate its effects (notably through alleviating sectoral labour shortages by bringing in more skilled and highly-skilled foreign workers.)

In addition to this overall analysis, the reader will also find in this publication:

- Two sections on the recent developments in migration flows and policies in Asia and in Central and Eastern Europe.

- A special chapter devoted to family-linked immigration, the criteria to be fulfilled in order to take advantage of it and the legal systems which regulate family members' access to social welfare and the labour market.
- A statistical annex containing the most recent available data on foreign and immigrant populations, foreign workers, migration flows and naturalisations.

This book is available at the OECD Bookshop, 2 rue André Pascal 75775, Paris Cedex, France. Tel: 33 1 45 24 81 83, Fax 33 1 45 24 19 50, E-mail sales@oecd.org, www.oecd.org/bookshop. The book costs 65 Euro.
